

ВІДГУК
офіційного опонента,
доктора філософських наук, доцента,
професора кафедри дошкільної освіти
Луцького педагогічного коледжу
ІВАНОВОЇ НАТАЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ
на дисертаційне дослідження
ПРОКОПОВИЧ ЛАДИ ВАЛЕРІЇВНИ
«СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ТЕАТРАЛЬНОСТІ
СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЯВІВ КУЛЬТУРИ»,
представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Сучасний світ перебуває у стані значних соціальних, культурних, інституціональних, ціннісних, світоглядних трансформацій. В даних умовах зміни, яких зазнає сучасне українське суспільство, є досить динамічними, суперечливими, і, разом з тим, сутнісними, доленосними. Намагання побудувати єдину політичну націю передбачає відродження національних ідей, створення нових соціальних інституцій, визначення нового стратегічного курсу держави, оновлення цінностей суспільства тощо.

Обравши *предметом* дисертаційного дослідження соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури, Прокопович Л.В. означила досить цілісний, логічно-структурований, творчо-креативний, особистісний та науково зрілий погляд на суспільно-політичні, духовно-онтологічні, соціокультурні процеси, які відбуваються в сучасній Україні. Осмислюючи театральність комунікацій в системі «людина – суспільство – культура» як *наукову проблему*, дисертантка визначила *наукову новизну* дослідження, ввівши у сучасний український соціально-філософський дискурс концепцію театральності соціокомунікативних проявів культури як дослідницьку стратегію та як власний, оригінальний підхід до розуміння сутності й форм існування і творення соціальної реальності в умовах «суспільства споживання», «суспільства спектаклю», «ненормальної реальності», «соціального та смислового вакууму» тощо.

Актуальність теми дисертаційної роботи не викликає сумніву, адже, здійснюючи теоретико-методологічний аналіз наукового предмету, вона розкриває і стимулює вектори подальших науково-практичних пошуків дослідників в галузі не тільки філософії, а й педагогіки, психології, культурології, політології, біоетики та ін. Варто наголосити, що, реалізуючи поставлені наукові завдання, Л. В. Прокопович демонструє досить широкий спектр наукових знань, високий рівень філософської культури та компетентності і це дозволило їй успішно підійти до вирішення поставлених наукових завдань.

Театральність буття як соціокультурна «константа», феномен, постійність прояву театрального в житті людей дозволив дисертантці розглядати його не лише як *об'єкт дослідження*, а й як ключ до розуміння природи Людини, суспільства, соціальних відносин та культурних процесів. Цьому посприяло продумане використання Ладю Валеріївною системоутворюючого, міждисциплінарного, гносеологічно гнучкого методологічного апарату, який дозволив цілісно і завершено представити дисертаційну роботу.

Окрім того, необхідно відмітити *мову* дисертації як «живу», інноваційну, проблемно-пошукову, діалогічно-евристичну; дисертантка наводить приклади із реалій суспільно-політичного, культурного життя України і світу, підсилюючи тим самим аргументацію певних наукових положень. *І хоча стиль викладу тексту дисертації – науковий, проте цитування літературних, поетичних, фольклорних творів надає йому деколи науково-публіцистичного звучання (с. 142-143; с. 170-171; с. 238; с. 274; с.306). Проте, це не применшує об'єктивної цінності і наукової важливості тексту настільки, як мовні кальки, русизми тощо (с. 65; с. 160; с. 180; с. 235; с. 233; с. 339).*

Розкриваючи теоретико-методологічні основи дослідження театральності соціокомунікативних проявів культури у I розділі, Прокопович Л.В. обґрунтовує, що театральність, завдяки діалогу як драматичному першоелементу, стала однією з форм прогресу людства, яке бере початки з первісного міфу і діє за наступним алгоритмом: від міфологічної свідомості –

до філософського методу пізнання; від містерій міфологічного змісту – до мистецтва драми і театру. Дисертантка доводить, що найбільш виразно осмислення природи театральності комунікацій в системі «особистість – суспільство» здійснюється через концепт «маска», який поєднує в собі суперечливі смисли, уявлення, практики. Це задає діалектичний характер всім філософсько-теоретичним конструкціям і розкриває відповідний дискурс для осмислення не лише соціального маскараду, а й «театру» буття в цілому. Здійснивши глибокий аналіз підходів та концептів, які представлені в працях багатьох дослідників, осмисливши різні філософські дискурси, що сформувалися в рамках онтологічного «повороту»: іконічного, просторового, медіального, перформативного та інших, дисертантка визначає *театральність буття* як артистично-ігрову компоненту освоєння (осмислення, інтерпретування, перетворення) соціокультурної реальності в бутті людини та суспільства, а *соціокомунікативні прояви культури* як актуалізацію культурних феноменів (процесів, практик, продуктів) через соціальну комунікацію (с.82), з чим не можна не погодитись.

У II розділі розкрито онтологічно-гносеологічний ресурс концепції театральності соціокомунікативних проявів культури, що формується завдяки її метафоричності. Здійснивши аналіз досліджень метафори, як мовного та когнітивного феномену, як гносеологічного механізму, здобувачка доводить її багатоаспектність та багатофункціональність. Тому, обравши метафору одним із основних інструментів дослідження, вважаю, що дисертантка зуміла сповна використати її евристичність, інноваційність, символізм в контексті масштабності розмірковувань, формулювання концепції та стратегій філософського розуміння дійсності.

Заслуговує на увагу аксіологічний аспект осмислення «лялькового театру» буття. Завдяки метафорі, що порівнює людей із ляльками (маріонетками, іграшками), в роботі висвітлюються головні цінності людського буття – моральні принципи, свобода вибору, індивідуальність особистості, творче начало в людській діяльності тощо (с. 135-138; с. 144; с. 146). Доведено, що поява нових «ляльок» – людиноподібних роботів – сприяє формуванню

нового, біотехнокібернетичного, «лялькового театру» буття, який задає нові формати соціальних відносин і комунікацій, викликає необхідність визначення нових цінностей і норм. Адже, як зазначає дисертантка, розвиток інформаційних технологій, зростання впливу засобів масової інформації на свідомість та життя людей, підміна в деяких сферах поняття «знання» поняттям «інформація», технології штучного інтелекту, телекомунікації і, звісно ж, роботизація, стають характерними рисами сучасної епохи (с. 155; с. 161). Однак, *питання про те, чи буде світ нової техно- та кіберкультури сумісним із тими цінностями, які визначають сучасні ліберальні суспільства, а українське зокрема; яка подальша доля людини у природно-штучній реальності з позицій трансгуманізму, біоетики, біотехноетики та сучасної парадигми потребують подальшого осмислення і концептуалізації.*

Наукова аргументація, використання метафори як інструменту соціально-філософського вивчення дозволило Прокопович Л.В. довести у III розділі дисертації, що посилення театральних проявів у сучасній політичній сфері є тенденцією, яка визначає появу нових технологій і форматів комунікації в системі «влада – суспільство», про що свідчить привнесення в різні види політичної діяльності елементів гри, ритуалу, перформансу. При цьому наголошує, що така театральність завжди найбільш яскраво проявляється в умовах соціальних та політичних трансформацій, які й задають нову драматургію у соціальному «театрі», виводять на перший план соціальні ролі, які активно сприяють докорінним змінам у суспільстві.

Аналізуючи соціальні ролі Трикстера і Блазня (с. 177), «клоуна» (с. 192-193), сутність понять «творчість» і «креативність» (с. 177), феномен «гри» як засобу театралізації політичної сфери (с. 182), символізм поняття «дерево» і його політизацію (с. 183-187), феномен «аплодисментів» як різновиду «соціальної інфекції», процеси карнавалізації політичної сфери, Лада Валеріївна показує, що це зумовлено не лише втратою довіри до «професійних» політиків, а й загальною ситуацією в суспільстві, яка характеризується як *соціальний хаос* і доводить, що прагнення до підвищення ефективності комунікації політиків із суспільством, громадськості із політиками є однією із

основних причин цих проявів. Певною мірою театральність завжди була притаманна політиці. Проте театральне не завжди в ній превалує: прагнення до театралізації зростає в міру розділення політичної сфери на публічну, явну і «приховану» (а також позбавлену ідеології *realpolitik*).

Досліджуючи особливості театралізації сфери політики, дисертантка пояснює процеси формуванням «суспільства споживання» та «суспільства спектаклю», де політична сфера все більше нагадує не лише театр, а й ринок розважальних шоу, де конкурують актори, акторські ампула, ляльководи, прод'юсери, сценарні групи і, звісно ж, режисерські школи. Принагідно зазначимо, що не зайвим би був ретроспективний погляд в українську класичну філософську думку, зокрема, постмодерний аналіз поглядів Г. Сковороди про «три світи» і «дві натури», принцип «нерівної рівності» тощо.

Зазначимо, що дисертантка висвітлює практику політичних піар-технологій, аналізуючи феномен соціальної «маски» жінки-політика, «першої леді» і окреслює цим самим *гендерний аспект* досліджуваної проблеми. Розкриваючи генеалогію даного питання, Лада Валеріївна вводить поняття «дерево». Древо життя, або Світове древо, що символізує єдність всього світу і є космологічною знаковою системою світобудови. В ньому поєдналися уявлення про час, простір, життя та смерть, соціальну організацію. Древо – центр космосу, стрижень, навколо якого обертається життя, весь всесвіт (с. 184). І саме через метафоричність і символізм даного поняття досить вдало розкриває практику політичних піар-технологій та показує, що символіка Древа життя настільки міцно «вкоренилася» у підсвідомості людей, що служить ефективним інструментом впливу на сприйняття іміджу того чи іншого державного діяча, того чи іншого політичного заходу. І, судячи зі всього, цей інструмент ще довго не втратить своєї актуальності.

У фокусі соціально-філософських рефлексій IV розділу постає аналіз театральності комунікацій в окремих соціокультурних практиках на прикладах іміджмейкінгу, виставково-ярмаркової діяльності, створення інтерактивних арт-об'єктів, показів мод, спорту та музейної справи. Базуючись на твердженні «кожна людина – театр», дисертантка доводить, що сучасний світ – це

сукупність індивідуальних, особистісних театрів, де всі грають щось спільне, а при цьому – кожен своє.

Позитивно, що здійснення даних практик Прокопович Л.В. вбачає у процесі пошуку людиною і соціумом різних варіантів власної ідентичності (с. 207; с. 218). І це, в свою чергу, є реальним підґрунтям для розгляду його в рамках концепції театральності буття, і особливо – в комунікативному аспекті, де ігрове начало у практиці побудови різних варіантів власної ідентичності вказує на театральну складову в цьому процесі.

Цілком об'єктивно, зазначає авторка, що сучасні соціальні комунікації «нарошують візуальну складову» (с. 216), іде процес «вислизання з-під влади слова» (с.214), коли на заміну вербально орієнтованій парадигмі культури приходиться парадигма візуально орієнтована. Влада тексту замінюється владою картинки. Влада ідеологем замінюється владою ієрогліфів, і на заміну ідеології приходиться гламур – глянцева картинка, яка показує нам, як треба жити (с.215). Науково обґрунтовано і логічно Прокопович Л.В. стверджує, що образи, які оточують людину, все більше починають на неї впливати. Все, що людина бачить, стає частиною її внутрішнього «Я», певним чином виражається в комунікації із іншими людьми, проявляється в розумінні реальності і себе в цій реальності. Це дає підстави говорити про втрату, або порушення ідентичності.

Виходячи з даного контексту, здобувачка утверджує думку про необхідність осмислення поняття культури медіазору, як нового *типу мислення*, сутність якого у формуванні явища поверхневого споглядання, що, в свою чергу, призводить до спрощення та уніфікації культурних смислів, де на зміну картині світу приходиться мозаїчний образ світу, осмислення та переживання втрачають свої орієнтири, поступаючись бездіяльному спогляданню. Вважаю, що *дисертаційна робота набула б ще більшої гносеологічної ваги, якби предмет дослідження розглядався б в контексті визначення соціально-філософських стратегій сучасного мислення, формування ціннісно-смиислового універсуму особистості.*

Важливим напрямком осмислення проблеми театральності комунікацій в окремих соціокультурних практиках є освіта, зокрема, її складові – педагогіка,

соціальна педагогіка, психологія. Доведено, що комунікативний характер відносин у навчальних, соціально-виховних та психотерапевтичних практиках дозволяє привносити в них елементи театральної гри. Така гра стає ефективним засобом навчання, виховання, лікування, діагностики, соціальної адаптації. Питання ефективності та результативності театральності художньої та творчої комунікації в текстах та соціальній реальності ґрунтовно розкриті у V розділі дисертації та *носять прикладний характер, становлять новаційний інтерес для дослідників в галузі філософії освіти, культурології, фольклористики тощо.*

У VI розділі оприявлено актуальні тенденції розвитку сучасного суспільства крізь призму концепції «соціального хаосу». Осмислюючи співвідношення між поняттями «хаос» і «порядок», пропонується визнати, що в соціальних системах відбувається не зміна хаосу на порядок (і навпаки), а зміна співвідношення хаосу до порядку, що дозволяє говорити авторці дисертації про динаміку соціальних процесів як динаміку постійних міжфазових коливань, (а не фазових змін), які завжди сприяють стану нестабільності у суспільствах (навіть якщо стабільність офіційно проголошується).

Прокопович Л.В. доводить, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами, які виникають у людей в періоди соціальних трансформацій. Це говорить про театралізацію життя не тільки, як культурну практику, а й про соціально-філософський потенціал такого феномену, як театралізація свідомості.

Позитивно, що попри негативний вплив кризових ситуацій на психіку окремих індивідів, в даній роботі визнається й позитивне значення криз на соціальну активність сучасного українського суспільства, в якому спостерігається активізація громадянських рухів, патріотичних настроїв, поява нових форм комунікації народу із владою тощо.

Все вищезазначене дозволяє зробити висновок, що кваліфікаційне наукове дослідження Прокопович Лади Валеріївни має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Зауважимо, що вказані недоліки і побажання не зменшують об'єктивної цінності, соціальної значущості і позитивної оцінки

кваліфікаційного дослідження Прокопович Л. В., яке є самостійним і демонструє високі навички наукової аргументації і дослідницької діяльності.

Дослідження соціально-філософських засад театральності в контексті соціокомунікативних проявів культури представляє комплексне, системне вивчення змістової сутності цього феномена та складає наукову новизну і незаперечну теоретичну значимість даної кваліфікаційної праці для розвитку сучасної української філософської думки.

Матеріал кваліфікаційної роботи відображений у численних (73, з них – 3 монографії, 2 навчальні посібники) публікаціях, які засвідчують апробацію матеріалів кваліфікаційної роботи на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Висновки за кожним розділом дисертації ґрунтовні, чітко підсумовують певні етапи дослідження. Поданий список використаних джерел в об'ємі 620 найменувань свідчить про глибокий аналіз науково-теоретичного матеріалу і багатогранно відображає наукові вектори пошуку дисертантки.

Вважаю, що кваліфікаційна робота Прокопович Лади Валеріївни «Соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури» відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. та Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 р., а її авторка, Прокопович Лада Валеріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри дошкільної освіти,
декан факультету дошкільної освіти
та музичного мистецтва
Львівського педагогічного коледжу

Handwritten signature of Nataliya Ivanova

Наталія Іванова

Handwritten signature of M. A. Kuznetsov

Заслуженим директором з навчальної роботи

Handwritten signature of A. V. Borshch

А.В. Борщ